

Sto let od vzniku ČSR: Česko a Slovensko v kontextu Evropy

*Studie CETA a TopForex analyzující vybraná data k vývoji relativní vyspělosti
ČSR, Česka a Slovenska*

Výročí sta let od vzniku Československa dává příležitost k ohlédnutí. Jak se vlastně žilo v tehdejší světě, v tehdejší Československu, které bývá často idealizováno? Pomocí sesbíraných historických a současných dat tento text zkoumá některé aspekty života a jejich srovnání v kontextu Evropy dnes a Evropy začátku minulého století.

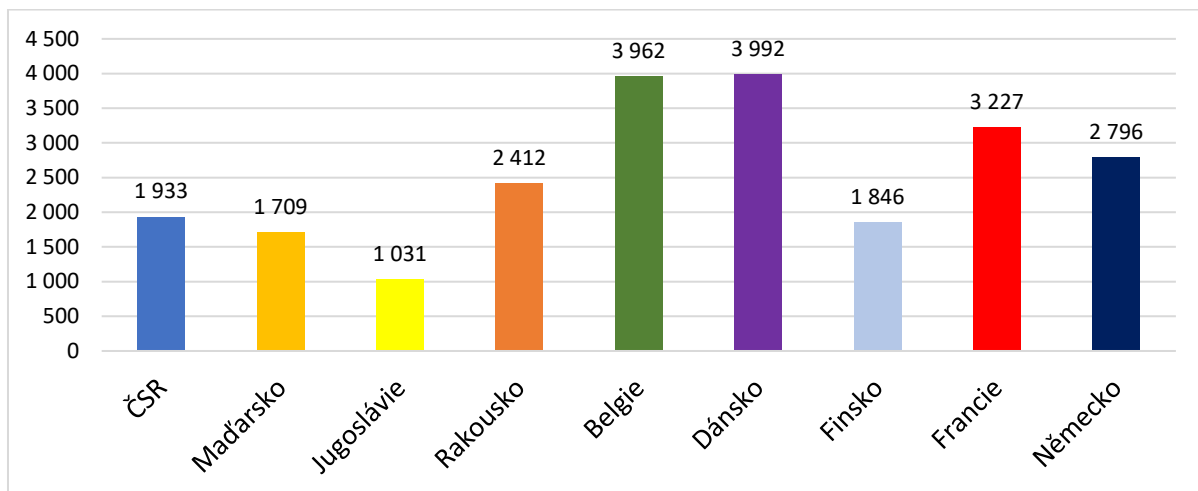
První sledovaný ukazatel je čistě ekonomický. Jedná se o vývoj hrubého domácího produktu na hlavu. Tento ukazatel, ač není dokonalý, je stále nejpoužívanější metrikou při srovnávání ekonomik napříč světem. Další část textu se bude zabývat očekávanou dobou dožití, která odráží rozvinutost země a kvality života v ní. Poslední část textu se zabývá komplexním indexem lidského rozvoje, který měří kvalitu života z dalších úhlů pohledu. K ekonomickým ukazatelům doplňuje například aspekt vzdělání. Kombinace několika faktorů pak poskytuje ucelenější srovnání jednotlivých zemí. V textu je srovnáváno již zmíněné Československo (dále pak odděleně Česká republika a Slovensko), Maďarsko, Jugoslávie (dále pak Srbsko), Rakousko, Belgie, Dánsko, Finsko, Francie a Německo. Úmyslně byly vybrány tyto země Evropy, které sdílí kulturní kořeny, ale zároveň nabízí rozmanitost, která je při srovnávání žádoucí.

Vývoj hrubého domácího produktu

Jak zmiňuje úvod, vývoj hrubého domácího produktu vcelku spolehlivě znázorňuje ekonomickou kondici země. Jednoduchá veličina, kterou lze dobře standardizovat a následně srovnávat, umožňuje měřit a zkoumat i sto let stará data. To je mezi ekonomickými indikátory unikát. V článku se budeme věnovat především hrubému domácímu produktu na hlavu, který zvyšuje srovnatelnost veličiny tím, že očistí výsledek o počet obyvatel. Neměříme tedy produkci celé země, ale produkci jednotlivce v rámci zvolených zemí. Jak si tedy stálo Československo v rámci Evropy krátce po jejím vzniku a jak si stojí následnické Česká a Slovenská republika dnes?

První graf sleduje HDP na hlavu ve zmíněných zemích v roce 1920. Tedy dva roky po vzniku Československa a po konci první světové války.

Graf č.1: HDP na hlavu vybraných zemí Evropy v roce 1920

Zdroj: University of Groningen, v mezinárodních dolarech (Geary-Khemis dollar, ceny 1990)

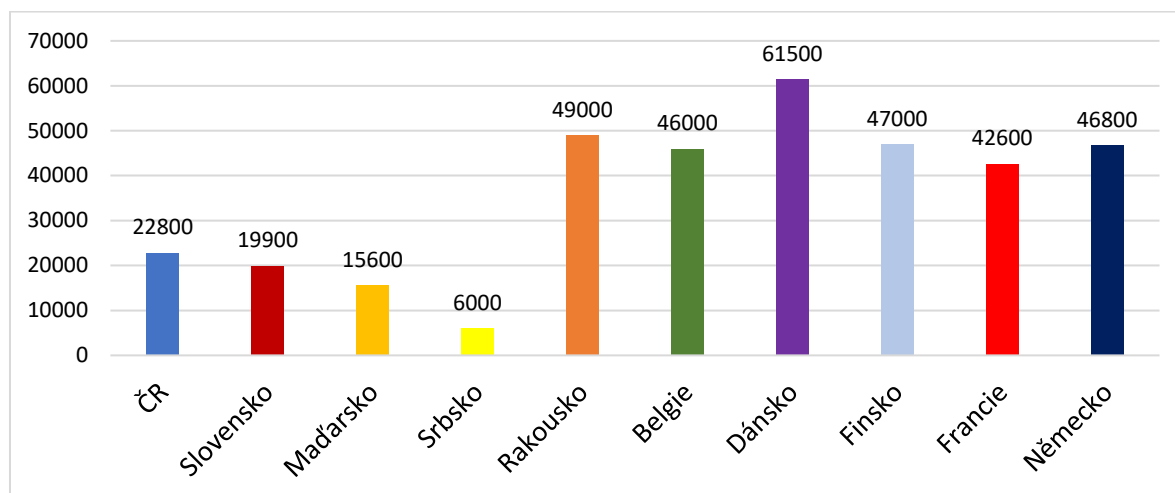
Ve vzorku zvolených „konkurentů“ v Evropě si Československo nevedlo špatně. O třídu převyšovalo země Jugoslávie. Dále poráželo například dnes velice vyzdvihované Finsko, které patří mezi bohaté země Skandinávie. Výrazně ztrácelo na jinou zemi Skandinávie - Dánsko. Dánsko ve srovnání převálcovalo všechny své soupeře. Jediná Belgie držela krok a vybojovala těsné druhé místo. Lze pozorovat jisté zaostání sledovaných zemí, které se velkou měrou podílely na válce – Francie, Německo, Rakousko a Maďarsko.¹ (Tolik tedy k tvrzením, že válka pomáhá ekonomickému růstu.) Na grafu lze vidět, že Československo mělo relativně blízko k Rakousku, na které ztrácelo v našem srovnání zhruba 500 dolarů na hlavu. Dosahovalo tak 80 % výkonu Rakouska, 70 % výkonu Německa a 60 % výkonu Francie.

Poměry v Evropě se za posledních sto let nicméně změnily. Současný stav nám ukazuje graf č. 2 níže. Na grafu je znázorněný stav HDP na hlavu z roku 2017 v jednotlivých evropských zemích. Čísla z grafu č. 2 nelze přímo porovnat s čísly z grafu č. 1, protože oba grafy pracují s přepočtem na ceny jiného roku. První graf pracuje s přepočtem k cenové hladině roku 1990 a druhý graf s přepočtem k roku 2010.

Co však lze srovnávat, jsou poměry výkonů jednotlivých zemí. Zatímco v roce 1920 dosahovalo Československo 80 % produkce Rakouska, v roce 2017 to bylo v případě České republiky jen 46 % a v případě Slovenska pouhých 40 %. Oproti Německu si Česká republika ve stejném období pohoršila o zhruba 20 p. b. na 48 %. Slovensko dokonce na 43 %. Tzv. stříbrný okraj lze nalézt u Francie. Tam si ČR pohoršila pouze o 6 p. b. na 54 %. Poděkovat za to můžeme ztrátě tempa francouzské ekonomiky spíše, než našemu přičinění. To potvrzuje vývoj HDP na hlavu ve Francii ve srovnání například s Německem a Finskem.

Graf č. 2: HDP na hlavu vybraných zemí Evropy v roce 2017

¹ Tím rozhodně netvrdíme, že zbytek Evropy a světa válkou netrpěl.

Zdroj: Worldbank.com, (ceny 2010)

Česká republika má o zhruba 14 % vyšší HDP na hlavu než její východní bratr Slovensko. Zajímavým skokanem je Finsko, které se ve srovnání z roku 1920 krčilo na chvostu s Maďarskem a Jugoslávií, ale v roce 2017 zaujímá třetí místo za Rakouskem, které také výrazně rostlo, a za prvním Dánskem. Zatímco Maďarsko a Srbsko (část bývalé Jugoslávie) zůstalo na chvostu.

Česká republika v průběhu sledovaného období vždy dokázala po konci válek a konfliktů dohnat své západní sousedy. V roce 1946 bylo HDP na hlavu v Československu dokonce vyšší než ve Francii a Německu. Tyto země však po válce nastartovaly svou ekonomiku a utekly Československu (popř. ČR a SR) o rozdíly, které můžeme vidět na grafu č. 2. To je způsobeno především nástupem komunistického režimu u nás, který ekonomiku decimoval více než 40 let, a následky jsou patrné dodnes.

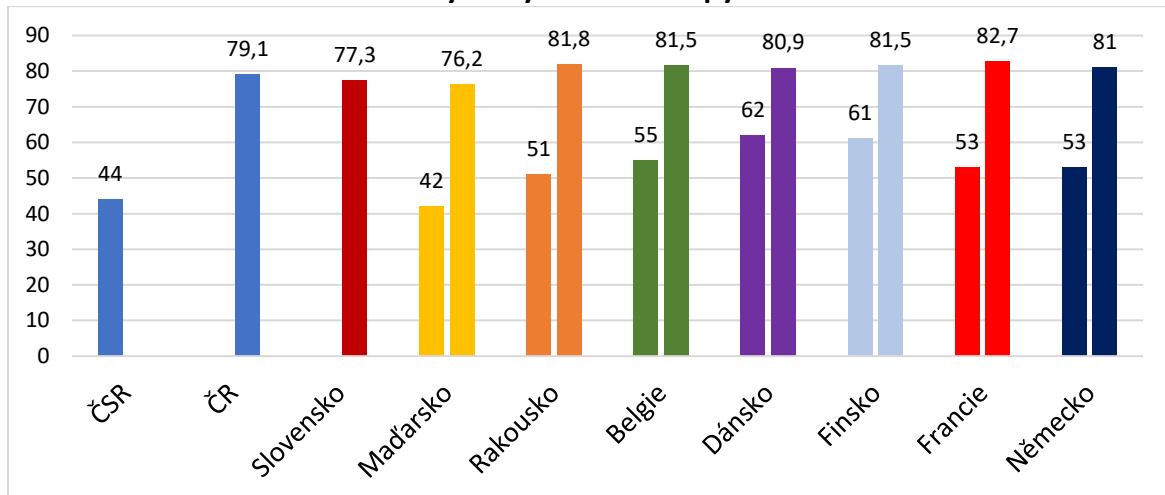
Po rozdělení Československa měla Česká republika o 56 % vyšší HDP na hlavu než Slovensko. V roce 2004 to bylo již jen o 38 % více a v roce 2017, jak je zmíněno výše, činil tento rozdíl „pouhých“ 14 %. HDP na hlavu v České republice se od roku 1995 zvýšilo o zhruba 6 300 dolarů. Na Slovensku činil nárůst 8 000 dolarů. Můžeme zde tedy sledovat konvergenci ekonomiky Slovenska k té České jak relativně, tak absolutně. To nelze říct o tzv. „dohánění“ Rakouska. V roce 1993 bylo HDP na hlavu Rakouska 2,7 krát vyšší než v ČR a 4,2 krát vyšší než na Slovensku. V roce 2017 se tento poměr snížil na 2,2 ve směru k ČR a 2,7 ve směru k SR. Konvergence tak probíhá relativně. Nepochybně absolutně. České HDP na hlavu se od roku 1993 do roku 2017 zvýšilo o necelých 18 000 dolarů. To Rakouské se zvýšilo o necelých 20 000 dolarů. Absolutní rozdíl ve výši HDP na hlavu České republiky a Rakouska se zvýšil.

Konvergenci Slovenské ekonomiky k té České vysvětlují někteří analytici přijetím eura na Slovensku v roce 2009, jiní naopak v tom faktor vyššího růstu nevidí. V této otázce teď není v odborné veřejnosti nalezena shoda. Přijetí eura mohlo být pro ekonomiku Slovenska pozitivním i negativním faktorem avšak tempo se tak dá vysvětlit i jinak než přijetím společné měny, Slovensko dohánělo Česko už dlouho před přijetím eura.

Vývoj délky života a počtu obyvatel

Důležitým ukazatelem kvality života je nepochybně očekávaná délka dožití při narození. Odráží totiž hned několik faktorů, jako je například kvalita zdravotní péče, kvalita bydlení, pracovní podmínky, dětskou úmrtnost i například období války či míru. Rozdíl v očekávané době dožití mezi lety 1921 a 2016 ve vybraných zemích Evropy ukazuje následující graf.

Graf č. 3: Průměrná doba dožití vybraných zemí Evropy v letech 1921 a 2016

Zdroj: Our World in Data, sloupce vlevo reprezentují rok 1921 a sloupce vpravo rok 2016

Sloupce vlevo u jednotlivých zemí značí očekávanou dobu dožití při narození v roce 1921 a sloupce vpravo (vyšší hodnoty) značí údaje za rok 2016. Za posledních sto let lze vidět bezprecedentní skok v očekávané době dožití. Můžeme za to děkovat především industrializaci, která v Evropě vytvořila dostatek bohatství. Díky vytvořenému bohatství si tak Evropské státy mohli dovolit zvýšení kvality a dostupnosti zdravotní péče a dalších životu důležitých služeb. To se odrazilo na vymýcení některých dnes už banálních nemocí, na které historicky umíralo obrovské množství lidí, včetně dětí. Úmrtnost dětí do 5 let byla ve dvacátých letech minulého století bohužel stále běžným jevem. To už dnes neplatí. Dalším pozitivním efektem bohatnoucí společnosti je zvýšení průměrného denního kalorického příjmu na osobu. Zatímco v roce 1921 bylo vcelku běžné, že lidé strádali a neměli denně teplé jídlo a maso třeba jen jednou týdně, tak dnes v Evropě řešíme problémy s obezitou. Průměrný denní kalorický příjem se za posledních sto let zhruba zdvojnásobil.

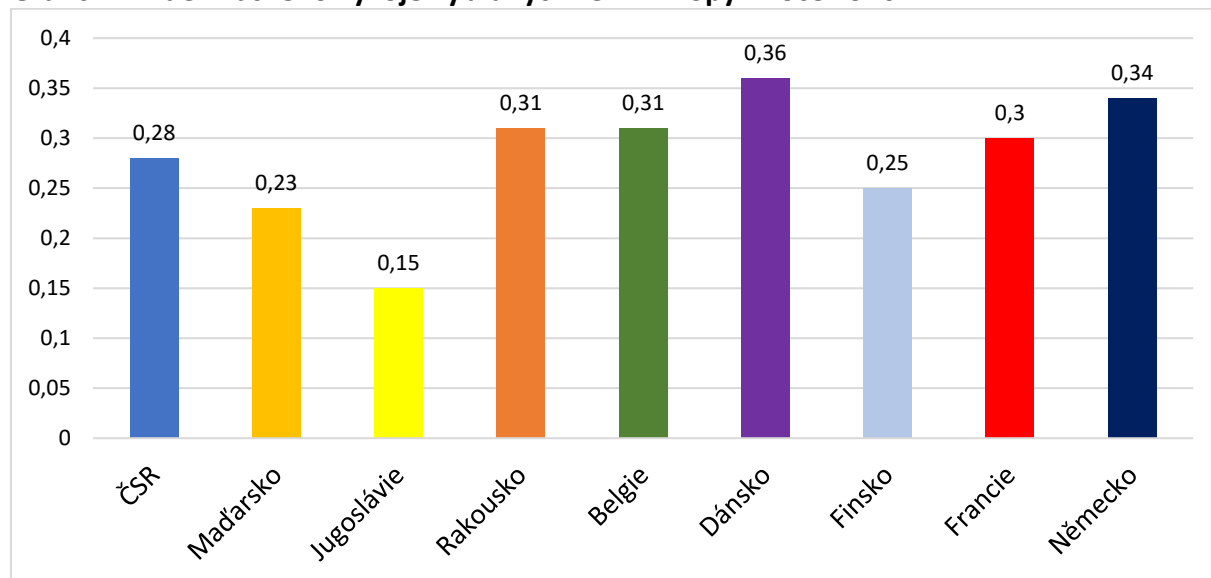
Tyto a další faktory se pozitivně podepsaly na očekávané době dožití v celé Evropě. Jedná se o extrémní rozdíl. Pro Českou republiku je to zvýšení o více než 35 let ve sledovaném období. Dohnala tak zbytek Evropy. Zatímco v Dánsku se lidé dožívali průměrně o 18 let více v roce 1921, tak v roce 2016 pouze o necelé dva roky. Ekonomická konvergence se České a Slovenské republice příliš nedaří, ale v kategorii očekávané doby dožití jsme důstojnými členy elitního evropského klubu.

Vývoj kvality života

V posledním bloku se text bude zabývat indexem lidského vývoje (HDI), který se snaží postihnout kvalitu života komplexněji. Základ HDI je vytvoření rozměrových indexů v rovině zdraví, vzdělání a životního standardu. Bere v úvahu i neekonomické ukazatele, které jsou komplementem ekonomických ukazatelů při hodnocení kvality života. Výsledky HDI ve vybraných zemích Evropy lze pozorovat na následujících grafech. Index se pohybuje mezi hodnotami 0 a 1, s tím, že čím blíže je země číslu jedna, tím rozvinutější dle HDI je.

HDI je index srovnávací. Započítává minima a maxima všech sledovaných zemí a na základě umístění zemí mezi těmito body přiřadí výsledné hodnoty a pak pořadí v žebříčku. Na následujícím grafu jsou hodnoty HDI v Evropě v roce 1920. ČSR drží krok s rozvinutými zeměmi, jako je Rakousko, Francie či Belgie. ČSR poráží Finsko, Maďarsko a země Jugoslávie. Stejně jako u HDP i u kvality života vítězí Dánsko. Zajímavý je ovšem výsledek Německa. To je jednou ze zemí, které byly velmi silně postiženy první světovou válkou, i tak si ale pár let po válce v HDI vedlo velice dobře. Zaujímá druhé místo za zmíněným Dánskem.

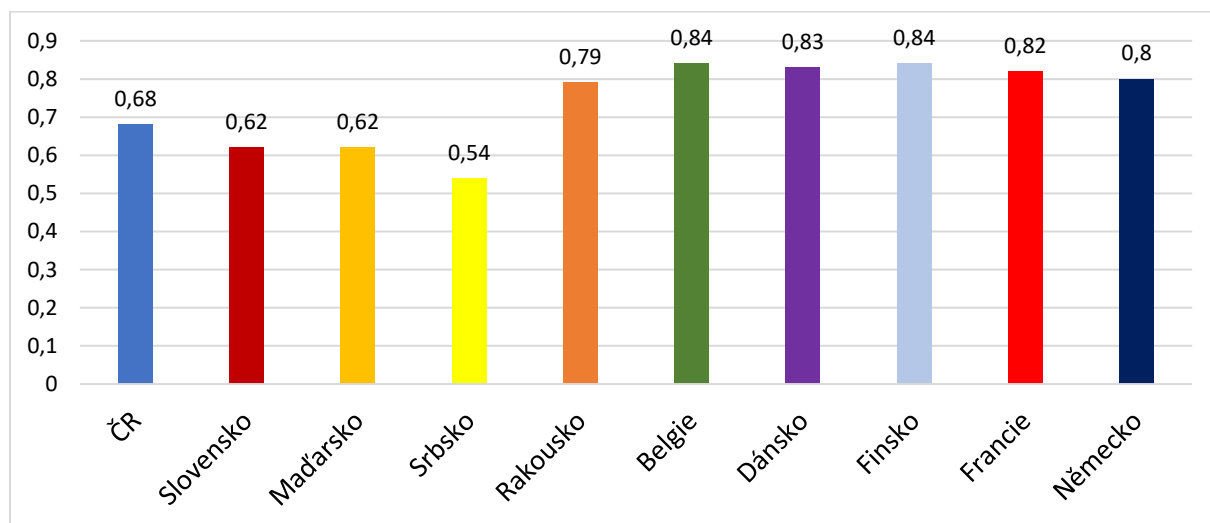
Graf č. 4: Index lidského vývoje vybraných zemí Evropy v roce 1920

Zdroj: Human Development Index

Jak se změnilo pořadí HDI ve sledovaných zemích? Jakou výši indexu mají sledované země dnes? To znázorňuje následující graf. Jak bylo zmíněno, tak HDI je index srovnávací. Zjednodušeně řečeno je výsledek jednotlivých zemí ovlivněn výsledkem okolí. Můžeme vidět, že HDI dramaticky vzrostlo ve všech sledovaných zemích.

Graf č. 5: Index lidského vývoje vybraných zemí Evropy v roce 2015

Zdroj: Human Development Index

Jednou z interpretací zmíněného růstu, je tvrzení, že Evropa v oblasti kvality života dále „utíká“ ostatním zemím světa. Česká republika je na tom o malý kousek lépe než Slovensko. To se drží na stejné úrovni jako jeho soused Maďarsko. Země západní Evropy se východním zemím ve sledovaném období vzdálily v indexu jak absolutně, tak relativně. Za to můžeme „poděkovat“ komunistům a jejich režimu. Z grafu je totiž zřejmý rozdíl v hodnotách indexu zemí z bývalého východního bloku a zemí svobodné Evropy. Například Finsko s horší startovní pozicí, než mělo ČSR, nyní sedí na sdíleném prvním místě našeho srovnání spolu s Belgií. Česká republika a Slovensko jsou na tom tedy v absolutních číslech lépe, ale ve srovnání se západem jsou na tom relativně hůř.

Závěr

Závěrem lze říci, že ekonomické podmínky a životní úroveň České republiky a Slovenska svou kvalitou dramaticky převyšují podmínky v Československu, které bývá často prezentováno jako jedno z nejlepších období našich dějin. Není tomu tak. Nikdy jsme se neměli tak dobře jako dnes. V rovině zdraví, bohatství a kvalitě života jsme jako společnost urazili dlouhou cestu kupředu, i když s několika odbočkami. Prodlužuje se průměrná doba života, klesá dětská úmrtnost, drtivá většina obyvatel Evropy je dobře živěná a ubytovaná, průměrný pracovní týden klesl z 60ti hodin týdně pod 40 hodin týdně, zvýšila se dostupnost vzdělání, cestování je mnohem jednodušší a mnoho dalšího.

Skutečnost, která by mohla obyvatele České a Slovenské republiky táhnout k myšlenkám na Československo a prezidenta Masaryka, je ta, že ve srovnání s tehdejší Evropou jsme nebyli chudšími bratry našich sousedů na kontinentě. Na tuto strunu hrají populisté ze všech koutů politického spektra a snaží se přes emoce spoluobčanů vyvolat dojem, že se dnes mají vlastně špatně, a že dobré časy jsou za námi. Na toto konto snad jen citát Franklina Pierce Adamse: „Nic nevytváří „staré dobré časy“ lépe než špatná paměť.“